

VIGALMI NEGYEDBŐL PARKRENDSZER FROM BOHEMIAN QUARTER TO PARK SYSTEM

SZERŐ/ BY: KARDOS BÁLINT FERENC,
SCHILD BEÁTA DOROTTYA

HTTPS://DOI.ORG/
10.36249/52.4

ABSZTRAKT

A Tabán sorsa immár több mint egy évszázada mozgatja meg a városvezetők és várostervezők fantáziáját. A többnyire grandiózus elképzelésekből a történelmi viharok közepette kevés dolog valósulhatott meg, s végül a kezdetben ideiglenesnek gondolt parkosítás maradt az egykor sűrűn beépített terület végleges hasznosítása (1. kép).

Az elmúlt évek jelentős – de leginkább pontszerű – beruházásai, mint a Várkert Bazár újjászületése, a Rác fürdő felújítása vagy a gellérthegyi sikló építésének megkezdése, egyre inkább szükségessé teszik egy átfogó fejlesztési koncepció kidolgozását a Tabán területére. Az átfogó jelző egyrészt területileg nagyobb, a pontszerű projektek egymással való kapcsolatának és szinergiájának vizsgálatát kell, hogy jelentse, másrészt pedig a célközönséget tekintve is átfogó, spektrális jellegűnek kellene lennie. A terület sajátosságaiból adódóan szükséges figyelembe venni mind a helyi lakosság, mind a turizmus igényeit.

Jelen tanulmány a Tabán múltját, jelenét és a területtel kapcsolatos fontos elképzeléseket kívánja bemutatni, és ezek alapján átfogó fejlesztési irányt megfogalmazni. A legfőbb kérdés tehát, hogyan lett ebből a régtől fogva lakott területből¹ a mai, közlekedési területekkel felszabdalt parkrendszer, mi a jelentősége és értéke a Tabánnak és mi lehet a jövője?

BEVEZETÉS

Napjainkban a Tabán elsősorban a Gellért-hegy és a Várhegy között húzódó parkosított területet jelenti, azonban ez nem mindig volt így. A múlt század elején a Tabán² még Buda egyik sűrűn beépült, kacskaringós utcavetetésű városrésze volt, mely magában foglalta a Gellért-hegy északi lejtőit és a Nap-hegy déli részét is.

„Valamikor itt házak álltak, Uram, de milyen házak! és a házak közt utcák kanyarogtak, de milyen utcák!

¹ Dr. Némethy Károly (szerk.): Budapest Székesfőváros Várostartó Monográfiái 7. - Tanulmányok Budapest múltjából IV., Budapest Székesfőváros kiadása, 1936. 20-21. o.

² A Tabán török eredetű név: a török szó eredeti alakja a *Débágháne/Tabakhane*, ami előbb *Tabahonra* rövidült, majd *Tabánra*. Eredetileg tímárok, cserzővargák lakta telepet jelentett. (Magyar Néprajzi Lexikon)

ABSTRACT

For more than a century now, Tabán's fate has driven the imagination of city leaders and city planners. Out of the grandiose ideas, due to the storms of history, only a few things could have happened, but at last, the landscaping that was originally designed to be temporary was the final use of the once densely built-up area (Picture 1).

Major – but mostly point like – investments in recent years, such as the revival of the Várkert Bazár (Castle Garden Bazaar), the renovation of the Rác fürdő (Rác Bath) or the construction of the Gellért-hegy (Gellért Hill) funicular, increasingly require the preparation of a comprehensive development concept in the area of Tabán. The comprehensive development on the one hand, should contain a territorially larger analysis of the relationship and synergy between point projects; on the other hand, it should be comprehensive in terms of the target audience.

1. kép/pict.:

A Tabán és a budai zöldhálózat / The Tabán and the Buda Green Network
(FOTÓ: COMBOS MÁRK)

Due to the specificities of the area, it is necessary to consider the needs of both the local population and tourism.

This study aims to present Tabán's past, present and important ideas about Tabán to provide a basis for a comprehensive approach for future developments. The main question, therefore, is how this long-time populated area¹ became the today known park system, what is the significance and the value of Tabán and what is its future?

INTRODUCTION

Nowadays, Tabán means the landscaped area between the Gellért-hegy (Gellért Hill) and the Várhegy (Castle Hill), but this was not always the case: At the beginning of the last century, Tabán² was one of the densely-built street-guided towns of Buda that included the northern slopes of Gellért-hegy (Gellért Hill) and the southern part of Naphegy (Sun Hill).

¹ Dr. Némethy Károly (szerk.): Budapest Székesfőváros Várostartó Monográfiái 7. - Tanulmányok Budapest múltjából IV. (History Monographs of Budapest Capital City 7. - Studies from the Past of Budapest IV.), Budapest Székesfőváros kiadása, 1936. 20-21. o.

² Tabán is a Turkish origin word: its original form is *Débágháne/Tabakhane*, which first shortened to *Tabahonra*, then *Tabánra*. Originally it was a colony inhabited by tanners. (Magyar Néprajzi Lexikon)

A házak földszintesek voltak, és a közepükön a szederfa mellett mosóteknő állt. Leve hivogatólag csorgott végig az utca közepén, mély csatornákat vájva a szabálytalan macskafejek közt. Minden második ház nagyhírű régi vendéglő volt, sramlizenével. Itt állt, kérem, a Mélypince, a Poldi bácsié, ötszázéves pinceboltozatával, ahol egykor török urak örömtanyát tartottak fenn, közköltsegen.” / Szerb Antal: Budapesti kalauz Marslakók számára: Tabán., Nyugat folyóirat, 1935. 2. szám/

A TABÁN VIRÁGKORA

A terület természeti adottságai – védett völgy, napsütötte domboldal, hévízforrások – már az őskor óta lakottá tették a vidéket. A honfoglalás után fontos átkelőhelyként működött, és számos névvel illették (Kis-pest, Alhévíz, Szent Gellért falva). A török hódoltság sem vetett véget a terület fejlődésének, a hódítók fürdőket építettek a forrásokra, és nagyjából zavartalanul folyt tovább a szőlőművelés is. A török kiűzése után az elnéptelenedett területre szerbeket telepítettek, akik saját építészeti hagyományukkal kialakították az egykori Tabán jellegzetes, zegzugos beépítési rendszerét. A városrész lakói többnyire a Gellért-hegy lejtőinek adottságait kihasználva szőlőtermesztéssel és borászattal foglalkoztak.

A terület fekvése gazdasági szempontból is rendkívül kedvező volt, mivel déli irányból itt volt az első budai hajóállomás, valamint a kelet-nyugati szárazföldi kereskedelmi útvonalak is itt találkoztak. A Tabánon haladtak keresztül a pesti vásárookra igyekvő kereskedők, iparosok és a portékák

iránt érdeklődők, így a helyieknek jó kereseti forrást jelentett a vendéglátóhelyek és kocsmák üzemeltetése.³

KATASZTRÓFÁK ÉS SZLÖMÖSÖDÉS

A Tabán fokozatos pusztulásához, lebontásához, majd parkosításához számos katasztrófa és a terület problémáira adott, többnyire átgondolatlan városvezetési válaszok is hozzájárultak. A különböző természeti csapások után a terület mindig hamar újjáépült, ami az átkelőhelyi és kereskedelmi csomóponti szerepnek köszönhető. Amikor 1810-ben a Tabán nagy része leégett egy hatalmas tűzvészben, országos gyűjtőakciók segítségével, pár hónap alatt épült újjá a meglévő szerkezet szerint.⁴ A Lánchíd és az Alagút 1840–1857 közötti kiépülésével a Tabán azonban elvesztette helyzeti energiáit, központi szerepe egy csapásra megszűnt, s megindult a terület szlömösödése.

A Várhegy és a Tabán között folyó patak, a Nagykovácsi-medencében eredő, szeszélyes vízjárású Ördög-árok hatalmas károkat tudott okozni, s az árvíz után rendre járványok is pusztítottak. A 19. század második felére a patak beboltozása mellett döntöttek, részben rendezetlen, meredek partjai miatt, részben a szennyvízelvezetés érdekében. A munkálatokat a Fővárosi Közmunkák Tanácsa kezdte meg 1873-ban. Az alsó szakasz lefedésével hamar el is készültek, a beboltozott szakaszra pedig rátelepült a város. 1875 júniusában hatalmas eső zúdult Budára, és az Ördög-árok vize úgy megduzzadt, hogy a már beboltozott szakaszt valósággal szétrobbantotta, a rajta álló lakóépületekkel és utakkal együtt.⁵ A károk helyreál-

³ Saly Noémi: A Tabán tündöklése és bukása, Mindenki Akadémiája, MTVA, 2018; <https://www.youtube.com/watch?v=nYsBYuMIU>

⁴ Fazekas Csaba: A tabáni tűzvész, História folyóirat, 1994/2. szám, 34-35. o.
⁵ Lestyán Sándor: Pest-budai regélő, Officina Kiadó, 1940. 239-239. o., Vasárnapi Újság, 22. évfolyam, 27. szám, 1875. július 4., Budapest, 3-6. o.

“Some time there were houses here, sir, but what kind of houses! And the streets were bending between the houses, but what streets! The houses were one-storied, and in the middle of their courtyard, there was a washtub next to the blackberry tree. The water waved his way in the middle of the street, drilling deep channels between the cobblestones. Every second house was a famous old inn with folk music. Mr. Poldi’s Deep Cellar stood here, with his five-hundred-year-old cellar vault, where once Turkish chiefs held maids, at public expense.” /Antal Szerb: Budapest Guide for Martians: Tabán, Nyugat, 1935. No. 2/

THE GOLDEN AGE OF TABÁN

The natural features of the area – a protected valley, sunny hillside, and thermal springs – have made the area inhabited since the prehistoric times. After the Hungarian conquest, it served as an important crossing point and was called several names (Kis-Pest, Alhévíz, and St. Gellért Village). The Turkish occupation did not end the development of the area, the conquerors built baths on the springs, and the viticulture continued undisturbed. After the expulsion of the Turks, Serbs were settled to the depopulated area and with their own architectural style, they developed the typical zigzag installation of the former Tabán. The inhabitants of the district mostly used the capabilities of the slopes of the Gellért-hegy (Gellért Hill) to grow vineyards and wineries.

The location of the area was very advantageous economically as well, as it was the first ship station in Buda from the south, and also the East-West land trade routes met here.

Merchants, craftsmen, and porters went through Tabán seeking to enter the Pest fairs, so the locals also had a good source of income for the operation of restaurants and pubs.³

DISASTERS AND SLUMMING

The gradual destruction, demolition, and landscaping of Tabán have also been heavily contributed to a number of disaster-stricken city management decisions. After various natural disasters, the area was always rebuilt quickly, thanks to the crossing and commercial junction. When most of the Tabán burned down in a huge fire in 1810, it was rebuilt in a few months according to the existing structure, with the help of nationwide collections.⁴ However, with the development of the Lánchíd (Chain Bridge) and the Tunnel between 1840 and 1857, Tabán lost its energies, and its central role fell in one swoop, and the slump of the area began.

The creek between Várhegy (Castle Hill) and Tabán that surfaces in the Nagykovácsi-medence (Nagykovácsi Basin), the capricious Ördög-árok (Devil’s Ditch) could cause enormous damage, also after the floods, epidemics spread in the area. By the second half of the 19th century, the vaulting of the stream was decided partly because of its uneven, steep shores, and partly to use the channel as sewage. The works were started by the Budapest Public Works Council in 1873. The covering of the lower section finished soon, so the city could expand over the stream. In June 1875, a huge rain fell on Buda, causing the water of the Ördög-árok (Devil’s Ditch) to swell so much that

³ Saly Noémi: A Tabán tündöklése és bukása (The rise and fall of Tabán), Mindenki Akadémiája, MTVA, 2018; <https://www.youtube.com/watch?v=nYsBYuMIU>

⁴ Fazekas Csaba: A tabáni tűzvész (The Tabán Fire), História folyóirat, 1994/2. szám, 34-35. o.

1. ábra/fig.: Warg László 1909-es rendezési koncepciója a Tabán teljes területére. A terv az épületekre helyezi a hangsúlyt, a zöldterületek a háttérbe szorulnak / László Warg's 1909 arrangement concept for the entire area of Tabán. The plan focuses on buildings, green areas are pushed into the background

lítása után folytatódott az árok befedése. 1878-ra a Városmajor és a Duna közti szakasz teljes egészében el is készült. A beboltozott szakasz felett kiépült a Krisztina körút elődje, az Árok utca.⁶ A városrész sorsát végül az 1880-as években a filoxeravész pecsételte meg. Az ott lakók megélhetését jelentő szőlők elpusztultak; a lakosság egy része elvándorolt, a városrész pedig még jobban elszegényedett, s a közterületek állaga is folyamatosan romlott. A Tabán a 19. század végére kétes hírű művész és mulatónegyedévé vált, szórakozóhelyekkel, bordélyházakkal, kocsmákkal.⁷ A városrész mélyrepülése a tabániak szempontjából a lehető legrosszabbkor történt, épp a budapesti városfejlődés diadalmas korszakában, mikor a Tabán földszintes, szegényes házai egyébként is szegényfoltot jelentettek a városvezetés számára. A Fővárosi Közmunkák Tanácsának jegyzőkönyvei alapján járványügyi, közbiztonsági és esztétikai szempontból is tarthatatlan lett a Tabán akkori állapota.⁸

A TABÁN RENDEZÉSI KÍSÉRLETEI
A kiegyezéstől az I. világháborúig Az 1870-es évekre a városvezetés felismerte, hogy a Tabán kialakult struktúráját szab a terület városias átalakulásának, ezért 1878-ban rendeletben határozták el először a Gellért-hegyen lévő barlanglakások és viskók felszámolását, majd a Tabán Duna-parti házsorának lebontását.⁹ A tabáni gyógyvizek fővárosi tulajdonba kerülése miatt a város számára is mindinkább fontossá vált a terület állapotának javítása, gazdaságosabb hasznosítása. 1885-ben törvényt hoztak,¹⁰ mely alapján a Lánchíd, a Margit híd és az Északi Vasúti híd bevételeit egy új híd építésére kell fordítani, ám annak helyéről évekig tartó vita kerekedett. Bár a Duna a Gellért-hegynél a legkeskenyebb, de a pesti oldalon a partszakasz végig be volt építve. Egy másik terv a Szabadság híd helyét preferálta, mely a fejlődő délbudai térség megközelíthetőségét javította volna. Végül 1893-ban döntés született mindkét híd megépítéséről.¹¹

6 Siklóssy László: *Hogyan épült Budapest? – A Fővárosi Közmunkák Tanácsa története 1870-1930*, Építésügyi Tájékoztatói Központ, Budapest 483-486. o.
7 Saly Noémi: *A Tabán tündöklése és bukása*, Mindenki Akadémiája, 2018; <https://www.youtube.com/watch?v=nYsBYuMlU>
8 Nagy Áron: *Városmegújulás a Tabánban - dolgozat*. ELTE Társadalomtudományi Kar, Empirikus Tanulmányok Intézete, Társadalomkutatások Módszertana Tanszék, 2004.
9 Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei, 1878. július 24-25-26-án folytatólagosan tartott közgyűlés jegyzőkönyve, 455. A Gellérthegy, Tabán, Krisztinaváros szabályozása (171.o.)
10 1885. évi XXI. törvénycikk
11 Timár Benedek: *A Tabán és a Várkert Bazár – a történelmi városmag hiányzó láncszemei*. Budapesti Corvinus Egyetem Tájépítészeti Kar Településépítészeti Tanszék, 2011.

it had blown up the already covered section with residential buildings on it, also the roads that were built collapsed, and many people lost their lives.⁵ After the damage was restored, the covering process continued. By 1878, the section between the Városmajor and the Danube was completed. The predecessor of Krisztina körút (Christina Boulevard), Árok utca (Árok Street), was built above the covered section.⁶

The fate of the district was permanently sealed by the Phylloxera epidemic in the 1880s when the vineyards of the inhabitants died completely; a large part of the population has emigrated, the area became even more impoverished, and the state of public spaces has continually deteriorated. By the end of the 19th century, Tabán became a dubious art and entertainment district with nightclubs, brothels, and pubs.⁷

The hedge-hopping of the district was at the worst time possible, during the triumphant era of urban development in Budapest, when the one-story, poorly built houses of Tabán had already been a shame in the eyes of the city management. According to the reports of the Budapest Public Works Council, the state of Tabán at that time was found to be untenable from epidemiological, public security and aesthetic point of view.⁸

PLANNING EXPERIMENTS OF TABÁN

From the Compromise until World War I.

By 1878, the city administration recognized that the evolved structure created a barrier for the transformation of the area, so in 1878 it was laid down in a decree to

demolish the cave houses and the shanties on the Gellért-hegy (Gellért Hill), then the houses on the bank of the Duna (Danube).⁹ Due to the fact that the Tabán medicinal waters became the property of the capital city, the improvement of the area and its more economical utilization became more important for the city. In 1885 a law was passed,¹⁰ on the basis of which the revenue of the Lánchíd (Chain Bridge), the Margit híd (Margaret Bridge) and the Északi Vasút híd (Northern Railway Bridge) had to be devoted to the construction of a new bridge, however, its exact location has been the subject of years of debate. Although the Duna (Danube) is the narrowest at the Gellért-hegy (Gellért Hill) – this is why a bridge was built several times during the history – but on the Pest side, the bank of the Duna (Danube) was bordered with houses. Another plan preferred the location of the Szabadság híd (Freedom Bridge), which would have improved the accessibility of the developing South Buda area. At last, in 1893, a decision was made to build both bridges.¹¹

Due to Tabán's tight, rugged street system, it was a problem to connect the planned bridge to the existing road network, and in the 1880s and 1890s, several plans were made to solve it. In 1895, the Metropolitan Public Works Council began to purchase the properties on the planned boulevard, and in 1903 the Erzsébet híd (Elizabeth Bridge) was finished. In 1907, the Attila út (Attila Road) was widened, completing the Budai körút (Buda Boulevard), and the bank of the Duna (Danube) became orderly. Despite the above results, there was no change in the inner parts of Tabán.¹²

In 1908, a law was passed to build the Tabán's Castle-facing side worthy of the

5 Lestyán Sándor: *Pest-budai regélő (Pest-Buda tales)*, Officina Kiadó, 1940. 239-239. o., Vasárnapi Újság, 22. évfolyam, 27. szám, 1875. július 4., Budapest, 3-6. o.

6 Siklóssy László: *Hogyan épült Budapest? – A Fővárosi Közmunkák Tanácsa története 1870-1930* (How Budapest was built? - The History of the Budapest Public Works Council 1870-1930), Építésügyi Tájékoztatói Központ, Budapest 483-486. o.

7 Saly Noémi: *A Tabán tündöklése és bukása (The rise and fall of Tabán)*, Mindenki Akadémiája, 2018; <https://www.youtube.com/watch?v=nYsBYuMlU>

8 Nagy Áron: *Városmegújulás a Tabánban - dolgozat (Urban renewal in Tabán - a thesis)*. ELTE Társadalomtudományi Kar, Empirikus Tanulmányok Intézete, Társadalomkutatások Módszertana Tanszék, 2004.

9 Budapest főváros törvényhatósági bizottsága közgyűlési jegyzőkönyvei (Minutes of the General Assembly of Budapest Capital Municipality), 1878. július 24-25-26-án folytatólagosan tartott közgyűlés jegyzőkönyve, 455. A Gellérthegy, Tabán, Krisztinaváros szabályozása (171.o.)

10 1885. évi XXI. törvénycikk (1885. évi XXI. Law Article)

11 Timár Benedek: *A Tabán és a Várkert Bazár – a történelmi városmag hiányzó láncszemei (The Tabán and the Castle Bazaar – the missing links in the historical city core)*. Budapesti Corvinus Egyetem, Tájépítészeti Kar, Településépítészeti Tanszék, 2011.

12 Nagy Áron: *Városmegújulás a Tabánban - dolgozat (Urban renewal in Tabán - a thesis)*. ELTE Társadalomtudományi Kar, Empirikus Tanulmányok Intézete, Társadalomkutatások Módszertana Tanszék, 2004.; Dr. Halász Árpád: *Budapest húsz éve 1920-1939 (Twenty years of Budapest 1920-1939)*. A Wolff Károly Emlékbizottság Kiadása, Budapest, 1939. 254-277.o.

2. ábra/fig.: Warg
László 1933-ban
készült koncepciója a
Tabán átalakítására.
A zöldfelületek
térnyerése jelentős
az előző tervéhez
képest / László
Warga's conception of
the transformation of
the Tabán in 1933.
Green areas are gaining
ground compared to
his previous plan

A Tabán szűk, zegzugos utcarendszere miatt problémát jelentett a tervezett híd bekapcsolása a meglévő úthálózatba. A megoldásra az 1880-as és 1890-es években több rendezési terv is született. 1895-ben a Fővárosi Közmunkák Tanácsa megkezdte a tervezett körút helyén álló ingatlanok felvásárlását, és 1903-ra elkészült az Erzsébet híd is. 1907-ben az Attila utat kiszélesítették, s ezzel teljessé vált a budai körút és rendezetté a Duna-part. A Tabán belsőbb részein továbbra sem történt változás.¹²

1908-ban törvényt hoztak a Tabán Vár felőli oldalának a palotához méltó kiépítéséről. A Tabán teljes területének új rendezési koncepcióját Warg László készítette 1909-ben. A terv (1. ábra) az Árok utca kiszélesítésével és a Döbrentei térig való meghosszabbításával hozta létre az új Krisztina körutat, mely az Attila út korábbi szerepét vette át, a pesti oldal és a Széll Kálmán tér közti kapcsolat megteremtésével. A terveken a Tabánt hosszában elmetsző szerpentinút vezetett a Budaörsi út irányába. A tervező a Gellért-hegy oldalában szabadon álló villanegyedet alakított ki, nagyméretű telkekkel. A Várhegy és a Gellért-hegy közti lejtőn zártudvaros beépítést vázolt fel. A terület különböző karakterű részeit egy nagy, a Budai Várba vezető reprezentatív közpark választotta el egymástól. A villanegyed szívében is közpark létesült, mely egy keskeny zöldsávon keresztül közvetlen összeköttetésben állt a központi parkkal. A reprezentatív közparktól északra, a mai Attila úttól nyugatra kisebb telekmérettel zárt sorú beépítés jelent meg. A tervező a mai Attila úttól délre egy nagyobb méretű közparkot, a Váraljánál pedig nagyvárosias, zárt sorú beépítést tervezett. Az Erzsé-

bet híd hídfőjénél nagyobb kiterjedésű, de az úthálózat által felszabdalt közparkrendszer alakult ki. 1910-ben a Belügyminisztérium és a Fővárosi közgyűlése is elfogadta a koncepciót, s ez alapján készült el a Tabán részletes városrendezési terve is, melyet a főváros 1914-ben hagyott jóvá.¹³ A Duna-parti részen megkezdődtek a bontások, és a korban modernnek számító bérpaloták építése vette kezdetét. A háború alatt azonban a bontások abbamaradtak, s a már kiürített házakba ismét lakók költöztek be.¹⁴

A két világháború közötti időszak
A háború után, az 1920-as évek végén a Tabán átépítésének kérdése újra előtérbe került. Warg László terve helyett új koncepciók születtek. A legnagyobb elképzelések egy szerpentinút kiépítését vizionálták, mely az Erzsébet hídtól indulva nyolc budai városrészt¹⁵ kapcsolt össze. A terv a Tabán-völgybe keretes beépítésű bérházakat, míg a Naphegy és a Gellért-hegy oldalára szabadon álló villákat képzelt el. Egy másik elgondolás szerint elsősorban modern, lépcsőzetesen visszalépő épületek kerültek volna a lebontásra ítélt területre. A tervek több ezer ember kitelepítésével számoltak, ám a Trianon utáni bevándorlások miatt kialakuló lakáshiány felülírta ezt a koncepciót.

A városrész lebontása az 1929-es, gyógyfürdőkről hozott törvény kapcsán került újra előtérbe.¹⁶ 1933-ban ismét Warg Lászlót kérték fel a terület rendezésének koncepciótervére. A terv (2. ábra) elsődleges célja egy új fürdőváros létrehozása volt. Warg a korábbi elképzelésekhez hasonlóan a Gellért-hegyre felkúszó villanegyedet tervezett, kissé visszafogottabb arányokkal. A Váralján nagyvárosias és kisváro-

12 Nagy Áron: Városmegújulás a Tabánban - dolgozat. ELTE Társadalomtudományi Kar, Empirikus Tanulmányok Intézete, Társadalomkutatások Módszertana Tanszék, 2004.; Dr. Halász Árpád: Budapest húsz éve 1920-1939. A Wolff Károly Emlékbizottság Kiadása, Budapest, 1939. 254-277.o.

13 Harrer Ferenc: A Fővárosi Közmunkák Tanácsa, 1930-1940, 1941. 112. old.

14 Nagy Áron: Városmegújulás a Tabánban - dolgozat. ELTE Társadalomtudományi Kar, Empirikus Tanulmányok Intézete, Társadalomkutatások Módszertana Tanszék, 2004.

15 Gellérthegey, Naphegy, Sasad, Sashegy, Németölgy, Orbánhegy, Mártonhegy, Farkasrét

16 Nagy Áron: Városmegújulás a Tabánban - dolgozat. ELTE Társadalomtudományi Kar, Empirikus Tanulmányok Intézete, Társadalomkutatások Módszertana Tanszék, 2004.

palace. In 1909, László Warg was asked to prepare a new settlement concept for the entire area of Tabán (Figure 1). The plan created the new Krisztina körút (Christina Boulevard) with the expansion of the Árok utca (Árok Street) and extended it to Döbrentei tér (Döbrentei Square), which was intended to take over the former role of Attila út (Attila Road): the connection between Pest and Széll Kálmán tér (Széll Kálmán Square). On the plans, the serpentine road, which cut along the length of Tabán, led towards the Budaörs road. The planner created a detached villa quarter on the side of Gellért Hill with large plots of land. On the slope between Várhegy (Castle Hill) and Gellért-hegy (Gellért Hill), he outlined an enclosed courtyard area. The different parts of the Tabán were separated by a large public park leading to the Budai Vár (Buda Castle). There was also a public park in the heart of the villa area, which was directly connected to the central park through a narrow green strip. He imagined small building sites with closed-row installation north of the representative public park, west of today's Attila út (Attila Road). To the south of today's Attila út (Attila road), a large public park was planned, and at

Váralja (Castle Hill bottom) a closed-row metropolitan installation was planned. The public park system extended to the bridgehead of the Erzsébet híd (Elisabeth Bridge), but it has been crushed by the road network. In 1910, the Ministry of Home Affairs and Budapest City Council accepted the concept, based on it; the detailed urban plan of Tabán was approved by the capital in 1914.¹³ On the unchanged parts of the bank of the Duna (Danube), the demolitions started and the construction of modern palaces has begun. During the war, the demolitions ceased, and people moved in again the newly evacuated houses.¹⁴

The period between the two World Wars

After the war, at the end of the 1920s, the issue of rebuilding Tabán came to the fore again. László Warg's plan was replaced with new concepts. The most generous ideas were visualized by the construction of a serpentine road, which, starting from the Erzsébet híd (Elisabeth Bridge), connected eight parts of Buda.¹⁵ The plan envisaged framed inner block apartment buildings in the Tabán-völgy (Tabán Valley) while imagining free-standing villas on the side of Naphegy (Sun Hill) and Gellért-hegy (Gellért Hill). Another

13 Harrer Ferenc: A Fővárosi Közmunkák Tanácsa (Budapest Public Works Council), 1930-1940, 1941. 112. old.

14 Nagy Áron: Városmegújulás a Tabánban - dolgozat (Urban renewal in Tabán - a thesis). ELTE Társadalomtudományi Kar, Empirikus Tanulmányok Intézete, Társadalomkutatások Módszertana Tanszék, 2004.

15 Gellérthegey, Naphegy, Sasad, Sashegy, Németölgy, Orbánhegy, Mártonhegy, Farkasrét

sias lakóterületek jelentek meg a tervben. A zöldfelületek jelentősen nőttek, a főbb utakat rendre dupla fasorok szegélyezték. A Várba vezető parkosított terület az új terveken is megjelenik, de immár a Várral átellenben, a Fővárosi Múzeum tömegével zárult a tengely. A főtengety délebbre tolódott, melynek fókuszpontjába a Fürdő Klub Fürdőigazgatóságának épülete került, ahonnan barokkos „lúdláb-sétány” vezetett a Gellért-hegy oldalában kialakított teraszos, reprezentatív parkhoz és egy új közintézményhez.¹⁷ A terv főbb elemei szimmetrikus szerkesztésűek.

1934-ben Vágó József is beadott egy tervet (3. ábra) a kiírt pályázatra, mely szerkezetében hasonlított Wargáéra, mégis alapvetően más irányból közelítette meg a városrész kialakításának kérdését. Vágó tervében a Krisztina körút igen markáns elválasztó szerepet tölt be a nagyvárosias karakterű terület és a kertvárosias villanegyed, ill. a Gellért-hegy lejtőjén kialakított közpark között. A Budai Vár aljában, a Duna felé kialakult egy nagyvárosias terület, a keretes beépítésű tömbbelsőkből nagy méretű zöldfelületek jöttek létre.¹⁸ A városépítészeti egység közepén centrális teret alakított ki, ez kapcsolta össze a környező utakat.¹⁹ A Krisztina körút

egyenesen vezetett a Hegyalja út nyomvonaláig, majd egy töréssel csatlakozott az Erzsébet híd budai hídfőjéhez, hogy teret adjon az új fürdőkomplexumnak. A Rác fürdőt a terv elbontásra javasolta, mert ott szándékozta keresztülvezetni a Krisztina körutat. A körúton, a Budavári Palotával szemben helyezte el az új városháza épületét. A Gellért-hegy lábánál a zöldfelületek domináltak, de egy közepes méretű hotelt és a gyógy szálló főtengetyére állított, három irányba futó épületszárnyakból álló komplexumot is elhelyezett itt. A Krisztina körút keleti oldalán végig zárt sorú beépítés, míg a nyugati oldal déli szakaszán zárt sorú, az út töréspontjától északra pedig szabadon álló beépítés alkotott térfalat.²⁰

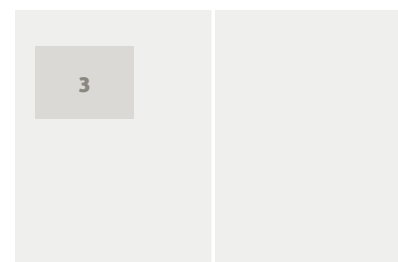
Thomas Antal építész mérnök 1937-ben készített beépítési tervet a Tabáni Gyógyfürdőre (4. ábra). A meglévő Rác gyógyfürdő épületét meghagyva egy főtengety alakított ki az Attila úttal párhuzamosan, és egy hatalmas, a meglévő fürdőnél is nagyobb és impozánsabb, félkör alakú épületet tervezett, tágas udvarral. Az árkádsoros, félkör alakú épület belső kertjébe egy amorf formájú tavat tervezett. A tengely másik oldalán az akkor még álló Szent Demeter ortodox templom helyezkedett el. A híd melletti parkrészhöz aluljáró vezetett.

17 A park alsó szintjén szobor került elhelyezésre, két oldalán egy-egy partterrel. A középső szintjén vízarchitektúra dominált, a felső teraszon pedig egy kiosk kapott helyet.

18 Itt nem csak lakóépületek kaptak helyet, hanem gyógyfürdő, kaszinó, színház, iskola, laktanya, rendőrkapitányság, valamint a Fővárosi Közmunkák Tanácsának épülete is.

19 Az Attila út északnyugati szakaszát, a Váralja utcát, az Ybl Miklós teret, a Fogas utcát, az Attila utca Erzsébet hídra vezető szakaszát és a Kereszt utcát.

20 Jamrik Levente: Horthy úrvárosa: tervek a tabáni fürdőparadicsomról. https://falanszter.blog.hu/2012/04/07/horthy_urvarosa_tervek_a_tabani_furdoparadicsomrol

3. ábra/fig.: Vágó József terve a Tabán beépítésére 1934-ben. Vágó és Warga tervei szerkezetileg hasonlóak, viszont az alapvető elképzeléseik különböznek / József Vágó's plan to build the Tabán in 1934. Vágó's and Warga's designs are structurally similar, but their basic ideas are different

idea was that modern, terraced buildings would have been in the demolished area. The plans were about relocating several thousands of people, however the housing shortage caused by the immigration after Trianon overwrote this concept.

The demolition of the district came into view again after the adoption of the Law about the spas.¹⁶ In 1933, László Warga was again asked to make a concept of the area. The primary goal of the plan (Figure 2) was to create a new spa town. Compared to his earlier 1907 ideas, the Gellért-hegy (Gellért Hill) has a more subdued villa area, as well as a metropolitan and small-town area to be built in Váralja (Castle Hill bottom). In the revised plans, the green areas increased significantly, the main roads had double rows nearly on their entire length. The landscaped area leading to the Castle also appears on the new plans, but the axis ended with the mass of the Metropolitan Museum opposite the Castle. The crankshaft shifted to the south, with a focus on the Bath Club's Spa Directorate, which led to a baroque "goosefoot promenade (patte d'oie)" to the terraced, representative park on the Gellért-hegy (Gellért Hill) side and a newly established public institution.¹⁷ The main elements of the plan are symmetrical.

In 1934 József Vágó also submitted an urban plan (Figure 3); similar to Warga's urban plan in the structure, but it has approached the issue of the development of the city in a different direction. In Vágó's plan, Krisztina körút (Christina Boulevard) has a very strong dividing effect, separating the metropolitan area from the suburban villa area and the public park on the slope of the Gellért-hegy (Gellért Hill). At the bottom of the Budai Vár (Buda Castle), towards the

Duna (Danube), a metropolitan area was formed, with large green spaces created in the framed interiors.¹⁸ In the middle of the urban architecture unit, he created a central space, linking the surrounding roads.¹⁹ The Krisztina körút (Christina Boulevard) led straight to the track of Hegyalja út (Foothill Road), and then, following a break, joined the bridgehead of the Erzsébet híd (Elisabeth Bridge), creating a place for the new bath complex. The Rác fürdő (Rác Bath) was demolished on the plan as he intended to lead the Krisztina körút (Christina Boulevard) through there. On the Boulevard, opposite the Budai Vár (Buda Castle), he set up the new town hall. At the foot of the Gellért-hegy (Gellért Hill), green areas dominated, but also a mid-sized hotel and a complex of three-way building wings set on the crankshaft of the spa hotel. On the eastern side of the Krisztina körút (Christina Boulevard), there is a closed-row installation along the eastern side, while the western side's southern part is closed-row and from the breakpoint of the road, there is freestanding installation.²⁰

Architect Antal Thomas made a development plan in 1937 for the Tabán Spa's area (Figure 4). Leaving the existing Rác fürdő (Rác Bath) building, he created a crankshaft parallel to the Attila út (Attila Road) and designed a large, more imposing semi-circular building with a huge courtyard, even bigger than the existing spa building. The semi-circular building had an arcade, and the circular garden with an amorphous pond in the middle was surrounded by it. On the other side of the axis was the then-standing Orthodox Church of St. Demeter. An underpass leads to the park next to the bridge.

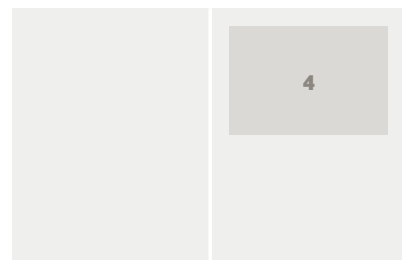
16 Nagy Áron: Városmegújulás a Tabánban - dolgozat (Urban renewal in Tabán - a thesis). ELTE Társadalomtudományi Kar, Empirikus Tanulmányok Intézete, Társadalomkutatások Módszertana Tanárszék, 2004.

17 On the lower level of the park, a statue was placed, with two parters on each side. The middle level was dominated by water architecture, and the upper terrace had a kiosk.

18 Not only residential buildings were located here, but also a spa, casino, theater, school, barracks, police department, and the Capital City Council.

19 The northwestern section of Attila Road, Váralja Street, the Ybl Miklós Square, the Fogas Street, the Attila Street, the Elisabeth Bridge and the Kereszt Street.

20 Jamrik Levente: Horthy úrvárosa: tervek a tabáni fürdőparadicsomról (Horthy's Space City: Plans for a Bath Paradise in Tabán). https://falanszter.blog.hu/2012/04/07/horthy_urvarosa_tervek_a_tabani_furdoparadicsomrol

4. ábra/fig.: Thomas Antal elképzelése a Tabánban tervezett gyógyfürdőről. Grandiózus és nagyvonalú a terv mind az épületekkel, mind a zöldfelületekkel /

Antal Thomas' vision of the planned spa in Tabán. The plan is grandiose and generous with both buildings and green spaces

Majd 50 év tervezgetés után 1933-ban a Főváros felmondott mintegy 3700 bér-lőnek, és nekiláttak a Tabán bontásának. A bontások során felmerült, hogy néhány jellegzetes utcát mégis megtartsanak, de végül csak pár Duna-parti és műemléki jelentőségű épület maradhatott meg.²¹

A bontásokat követően a terület ideiglenes jelleggel, tájképi parkként építették ki.²² A park építési munkái- val 1937-re készültek el.²³ Ebben az idő- ben jöttek létre a parkegyüttes szer- kezetét ma is meghatározó főbb sétá- nyok, körülbelül 4,5 km hosszon. A rendezett terület nagysága mintegy 21000 m², 2800 m² cserje- és 18300 m² pázsitfelülettel.²⁴ A park kialakítása – fák híján is – annyira elnyerte a lakos- ság tetszését, hogy a beépítés helyett annak megtartását szorgalmazták.²⁵

A II. világháborút követően

A II. világháború a fürdőváros kiépí- tésének terveit lesöpörte a napirend- ről.²⁶ Az ostrom a megmaradt tabáni épületeket (köztük a szerb templo- mot) súlyosan megrongálta, s a romel- takarítás során ezeket el is bontották.

A háborút követően, 1945-ben Warga László és Weichinger Károly közösen készítettek tervet a „tabáni fürdőköz- pontot érintő távolsági forgalom meg- oldására” (5. ábra). A terv az eddigiek- től eltérően teljesen más elképzelés alap- ján közelítette meg a terület beépítését. A Krisztina körút nyomvonalát 30 méter szélességgel jelölték ki, mely az Erzsé- bet hídtól vezetett a Déli pályaudvar mel- lett egészen a mai Széll Kálmán térig. A terv nem csak a közlekedéstervezés terén hozott újítást, hanem építészeti- leg is. Az eddigi beépítésektől teljesen eltérő kereteket és fél kereteket alkotó beépítést javasolt. A nagyon letisztult,

egyszerű formavilággal dolgozó terv a lehető legkevesebb utcát alakította ki, a beépítést az adottságokhoz képest maximalizálta. A Rác Gyógyfürdő előtt egy impozáns park kapott helyet, méltó felütésként az épületegyüttesnek.²⁷

A két háború közti időszak terveit összehasonlítva jól látható, hogy az adott időszakban a politikai nyomás hatására milyen változásokon ment keresztül a Tabán beépítési koncepciója. A lakóhá- zak elbontásával, az eredeti szerkezet megszüntetésével kezdetben egy első- sorban magasabb társadalmi rétegeket megcélzó beépítést javasoltak a terve- zők, majd a gyógyvizek állami tulajdonba kerülése után bekövetkező szemléletvál- tás következtében a lakáscélú területfel- használás háttérbe szorult, s a turisztika, a vendéglátás és a kereskedelem-szol- gáltatás került előtérbe. A tervek mind- egyike figyelembe vette a budai körút és a Budaörsi út irányába vezető átkö- tés szükségességét. A korszellemnek megfelelően egyre több zöldfelületet ala- kítottak ki a tervezők a Tabán terüle- tén, jóllehet a parkoktól közvetlen gaz- dasági megtérülést nem lehet elvárni.

Mai szemmel nézve is különleges érték ez a nagy zöldterület a város szívé- ben, de szakmailag érdekes kérdés, hogy vajon milyen is lenne, ha Buda- pest egyik legnagyobb fürdőkomplexuma épült volna fel, a Gellért-hegy lábánál?

A PARKOSÍTÁS

Az 1950-es évek környékén végleg lemondtak a terület teljes beépítésé- ről. Az Erzsébet híd újjáépítésére 1964- ben került sor külön szintű lehajtórend- szerrel. Ekkor alakult ki az Attila út és a Krisztina körút mai nyomvonala is. Az

21 Nagy Áron: Városmegújulás a Tabán- ban - egyetemi tanulmány. ELTE Társadalomtudományi Kar, Empirikus Tanul- mányok Intézete, Társadalomkutatások Módszertana Tanszék, 2004.

22 A nagyobb léptékű, átfogó kertészeti terveket Morbitzer Dezső kertészeti igaz- gató, a részletterveket pedig Baranya Gyuláné, Csorna Antal, Jécsay László és Maros Éva dolgozták ki. A kivitelezési munkákat Fonód Károly irányította, a mintegy 700 kétkézi munkás vezetője pedig Gimesi András volt.

23 Pesti László - Tarjányi Ferenc: Buda- pesti nagy parkok növényjegyzéke - kézirat, 2011. 30-31. o. <http://mek.oszk.hu/10000/10092/>

24 Dr. Halász Árpád: Budapest húsz éve, 1939. 248. old.

25 A terület fásítására ekkor még nem kerülhetett sor, hiszen a korabeli tervek szerint a terület beépült volna a később- biekben.

26 Timár Benedek: A Tabán és a Várkert Bazár - a történelmi városmag hiányzó láncszemei. Budapesti Corvinus Egyetem Tájépítészeti Kar Településépítészeti Tan- szék, 2011.

27 A terv alátámasztó lapjaiból kiderül, hogy a körúton dupla zöldsávot alakított- tak volna ki a tervezők, a villamossíne- ket így elválasztva az autóforgalomtól.

After nearly 50 years of planning, in 1933, the capital terminated about 3700 tenants and started the demoli- tion of Tabán. During the demoli- tions, an idea came up to retain a typical street, but only a few buildings on the bank of the Duna (Danube) and of historic importance could be left.²¹

After the demolition, the area was temporarily built as a landscape park.²² The park's construction work was completed in 1937.²³ At this time were created the main walkways, which are still defining the structure of the park complex, they are about 4.5 km long. The area of the ordered area is approxi- mately 21000 m², of which 2800 m² is a shrub and 18,300 m² is lawn.²⁴ The devel- opment of the park - with no trees - was so popular with the population that it was to keep it instead of installing it.²⁵

Following World War II

World War II. swept away the plans of building a spa town.²⁶ During the war, the abandoned Tabán buildings

(including the Serbian temple) were also damaged, so they were demol- ished during the removal of ruins.

After the war, in 1945, László Warga and Károly Weichinger jointly drafted a plan for solving the long-distance traffic of the Tabán Bath Center (Figure 5). Unlike the previous one, the plan approached the integration of the area on a completely different basis. The route of Krisztina körút (Christina Boulevard) was a 30-meter- wide road, which led from the Erzsébet híd (Elisabeth Bridge), next to the Déli pályaudvar (South Railway Station), to the present Széll Kálmán tér (Széll Kálmán Square). The plan is not just an innovation in traffic planning, but architecturally as well. He recom- mended a completely different idea, framed and semi-closed installation blocks in the area. The very clean and simple design has created as few streets as possible, maximizing the instal- lation area. There would have been a park in front of the Rác fürdő (Rác

21 Nagy Áron: Városmegújulás a Tabán- ban - egyetemi tanulmány (Urban renewal in Tabán - University Studies); ELTE Társadalomtudományi Kar, Empirikus Tanulmányok Intézete, Társadalomkuta- tások Módszertana Tanszék, 2004.

22 Dezső Morbitzer, Director of Horticul- ture created the comprehensive garde- ning plan, and the detailed plans were developed by Gyula Baranya, Antal Csorna, László Jécsay and Éva Maros.

The construction works were managed by Károly Fonód, and the leader of the 700 manual workers was András Gimesi.

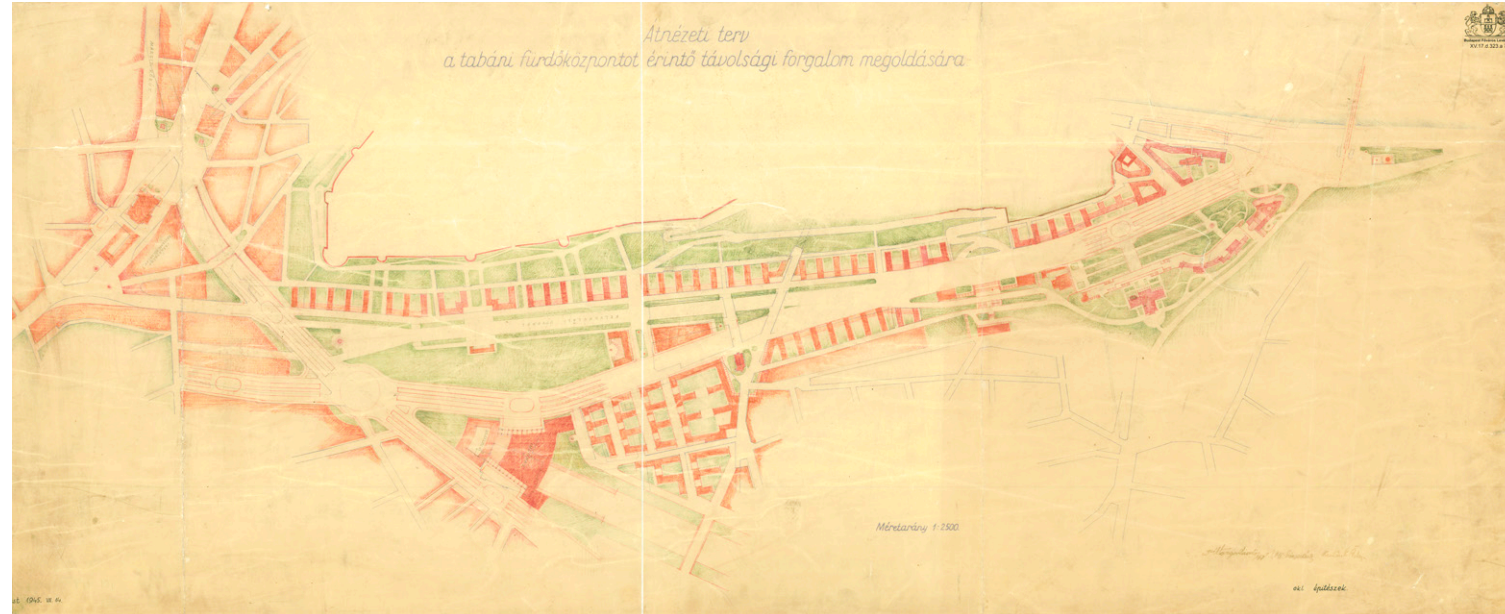
23 Pesti László - Tarjányi Ferenc: Buda- pesti nagy parkok növényjegyzéke - kéz- irat (Herb list of big parks in Budapest - manuscript), 2011. 30-31. o. <http://mek.oszk.hu/10000/10092/>

24 Dr. Halász Árpád: Budapest húsz éve 1920-1939 (Twenty years of Budapest 1920-1939), 1939. 248. old.

25 The area could not be planted with trees at this time, as it was planned that the area would be incorporated later.

26 Timár Benedek: A Tabán és a Várkert Bazár - a történelmi városmag hiányzó láncszemei (The Tabán and the Castle Bazaar - the missing links in the histor- ical city core). Budapesti Corvinus Egye- tem, Tájépítészeti Kar, Településépíté- szeti Tanszék, 2011.

5. ábra/fig.: Warg László és Weichinger Károly közös terve a Tabán közlekedési hálózatának teljes átalakítására tett javaslatot / The joint plan of László Warg and Károly Weichinger proposed a complete transformation of the Tabán transport network

immár végleges hasznosításként tekintett közparkot a háborús károk eltakarítása után Bakay Árpádné nagyvonalú, a terepadoottságokat szépen használó kertépítészeti tervei szerint építették újjá. A Tabán az akkori főváros egyik legszebb látványossága lett. Az 1966-ban Budapesten tartott Eszperantó Kongresszus alkalmából Eszperantó Park és Emlékmű épült, s ide került később Ludwig Zamenhof szobra is. 1998-ban egy botanikai tanösvényt hoztak létre az Orvos lépcső felőli oldalon, Horváth Gábor tervei alapján. A tabáni parkrendszer növényállománya rendkívül változatos, a legidősebb egyedek között tölgyek, juharok, hársak, vadgesztenyék, ostorfák, japán akácok és platánok találhatóak.^{28, 29}

A régi Tabán városrész helyén létrejött parkegyüttes mind nagyságát, mind elhelyezkedését tekintve Bel-Buda egyik legfontosabb zöldhálózati eleme. Itt található a rendkívül forgalmas Hegyalja út a Krisztina körúttal, és itt halad keresztül a budai rakpart forgalma, mely jelentős zajterhelést és légszennyezést okoz. A Gellért-hegy-Tabán-Várhegy-Vérmező-Városmajor-Hűvösvölgy-Zugliget által alkotott budai zöldtengely fontos zöldfelületi kapcsolatot, markáns zöldfolyosót jelent a budai Duna-part és a budai hegyek közt, s egyben fon-

tos átszellőzési zónaként is funkcionál (2. kép). Nem nehéz belátni, hogy az egykor „ideiglenesen” kialakított parkrendszer városökológiai, környezetvédelmi szempontból létfontosságú Buda számára. Nem elhanyagolható szempont az sem, hogy a domborzati adottságoknak köszönhetően a parkból páratlan kilátás nyílik a Várhegyre, a királyi palotára és a déli belvárosra is. A park tehát nem csak az itt lakók számára nyújt rekreációs lehetőséget, hanem fontos turisztikai potenciált is rejt magában.

KITEKINTÉS: KÖZPARKOK KÜLFÖLDI NAGYVÁROSOKBAN

Egy város legfontosabb értékei közé tartoznak a közparkok, melyeket a lakosok folyamatosan használnak az év minden napján. A parkokat azonban gyakran veszélyezteteti a beépített területek terjeszkedése, az infrastruktúra-hálózat térnyerése, az új és új épületek és funkciók betelepülése. Ezek a fejlesztések azonban épp azt az értéket csökkentik, amit a park, mint rekreációs terület, mint biológiailag aktív felület jelent. Napjaink várostervezésében a zöld-város mozgalom, az élhetőség, a minőségi zöld- és szabadterek igénye és elve mentén

28 Kumlósné Hlatky Katalin: *Budapesti zöldkalauz - Parkok - Közterek - Szobrok - Zöldterületek*, Magyar Almanach Kiadó, 2001. Online közzétett verzió: <https://zoldkalauz.hu/tabán>

29 Ezekon kívül nagy számban találunk itt még kőriseket, törökmogyorót, sárga meggyet és júdásfákat is. A ritkábban előforduló fajok közül érdemes megemlíteni a vassfákat, gyertyánokat, tölgyeket és csörgőfákat is.

Bath), which would have been a worthy upbeat for the building complex.²⁷

Comparing the plans between the two World Wars, it can be clearly seen what changes in the given period the theoretical urban plans of Tabán have undergone. With the demolition of residential buildings and the abolition of the original structure, in the beginning, the construction of targeting higher social layers was proposed to the designers, and after the medicinal waters got into state ownership, the housing purposes were pushed into the background, tourism, hospitality and trade services came to the fore. All of the plans took into account the need for a link to Buda Boulevard and Budaörsi út (Budaörs Road). According to the spirit of the era, more and more green spaces have been created by designers in the area of Tabán, although direct economic return from the parks cannot be expected.

Even from today's point of view, this large green area is a special value in the heart of the city, but it is a professionally interesting question, how would it have been if Budapest's largest spa complex was built in the heart of the city, at the foot of Gellért-hegy (Gellért Hill)?

CREATING THE PARK

In the 1950s, they completely gave up on the idea of building in the area. The rebuilding of the Erzsébet híd (Elisabeth Bridge) took place in 1964, with the multi-level road system of the bridge, the Attila út (Attila Road) and the Krisztina körút (Christina Boulevard). The park, now considered a final use, was rebuilt according to the generous landscaping plans of Árpádné Bakay; the plan was nicely using the terrain. Tabán became one of the most beautiful sights of the capital then. On the occasion of the Esperanto Congress in 1966, an Esperanto Park and a Memorial were built, followed by the statue

of Ludwig Zamenhof. In 1998, a botanical path was created on the side of the Orvos lépcső (Doctor's stairs), based on the plans of Gábor Horváth. The flora of the Tabán park system is very diverse, with the oldest individuals of oaks, maple trees, hares, horse chestnuts, whips, pagoda trees, and platans.^{28, 29}

The park complex in the area of the old Tabán district is one of the most important green surface systems in the city center of Buda in terms of its size and location. Here, the extremely busy Hegyalja út (Foothill Road) meets the Krisztina körút (Christina Boulevard), and here passes the traffic of the Buda embankment, which poses a great task for the Tabán park system in terms of both noise load and air pollution. The green channel formed by Gellért-hegy (Gellért Hill) - Tabán - Várhegy (Castle Hill) - Vérmező - Városmajor - Hűvösvölgy - Zugliget provides an important green surface connection between the Duna (Danube) shore and the Buda hills, and also serves as an important ventilation zone (Picture 2). It is not difficult to see that the once-temporarily-created park system is of vital importance for the urban environment and the environment. It is also not negligible that, due to the terrain conditions, the park offers an unparalleled view of the Várhegy (Castle Hill), the Royal Palace and the southern city center. Thus, the park offers not only recreational opportunities for residents but also an important tourist potential.

OUTLOOK: PUBLIC PARKS IN FOREIGN CITIES

The most important values of a city include public parks, which are constantly used by residents every day of the year. However, parks are often threatened by the expansion of built-in areas, the expansion of the infrastructure network, the introduction of new and

27 From the supporting pages of the plan, it turns out that designers would have created a double green strip on the boulevard, separating the tram rails from the car traffic.

28 Kumlósné Hlatky Katalin: *Budapesti zöldkalauz - Parkok - Közterek - Szobrok - Zöldterületek* (Budapest Green Guide - Parks - Public Spaces - Green spaces), Magyar Almanach Kiadó, 2001. Online közzétett verzió: <https://zoldkalauz.hu/tabán>

29 In addition, there are also a large number of ash, Turkish hazel trees, mahaleb cherry and Judas trees. Among rare species, it is worth mentioning Kentucky coffeetrees, common hornbeams, oaktrees and goldenrain tree.

2. kép/pict.:

A Krisztina körút, az Attila utca és a Váralja utca által határolt terület, valamint a Tabán Budai-

hegységgel való kapcsolata / The area bordered by Krisztina körút (Christina Boulevard), Attila utca (Attila Street) and

Váralja utca (Váralja Street), and Tabán's connection with the Buda Hills

(FOTÓ: GOMBOS MÁRK)

kapcsolódik be egyre aktívabban a lakosság a városok jövőjének alakításába, egyre nagyobb nyomást gyakorolva a városvezetésre. A tanulmányban a Tabánhoz hasonló közparkfejlesztésre mutatunk két, valóban példaértékű példát.

KÖLN: A SKULPTUREN PARK ZÖLDHÁLÓZATA

A park (6. ábra) elhelyezkedése és jelenlegi kialakítása nagyon hasonló a Tabánéhoz, jóllehet ez eredetileg nem volt építési terület. A városmagtól északra elhelyezkedő közpark több forgalmas útvonal csomópontjában található. A Skulpturen Park és a környező vizsgált parkrészek egy 20 hektáros zöldhálózat részét képezik, a lehatárolást öt részre osztják az utak, fizikailag teljesen elválasztva az egyes zöldfelületi egységeket. A bonyolult, többszintes forgalmi kereszteszódések éles határvonalat jelentenek a zöldhálózati elemek között. A szoborparkról elhíresült zöldhálózat a belső városi zöldgyűrű északi záróeleme. Képzett sétány vezet végig a szoborkülönlegességek mellett a Skulpturen Park két bejárata között. A parkegyüttes keleti részén található a Fort X, melyet III. Frigyes Vilmos porosz császár építtetett 1816-1825 között. Miután megszűnt az erőd hadászati jelentősége, rózsakertet alakítottak ki körülötte, ami ma is vonzza a látogatókat.³⁰ A mintegy 20 hektáros zöldhálózatot összesen három út keresztezi. A parkrendszer középső részén hatalmas területű uszoda épült, ami még több látogatót vonz a parkba és környékére. A gyalogosforgalom zavartalansága érdekében két parkrész között gyalogos hidat építettek, mivel a nagy forgalom miatt gyalogos zebrát nem lehetett kialakítani.

A zöldfelületek és a közlekedési hálózat elemeinek markáns konfliktusa jellemző nagyvárosi probléma. Köln azonban jó példa a jól funkcionáló zöldhálózati kapcsolatok elsődlegességére. Kölnben ugyanis nem csak gyalogos zebrákkal kötik össze az egymástól elszakított parkrészeket, hanem gyalogos hídon vezetnek át a gyalogos forgalmat a túl forgalmas útszakaszok fölött.

BIRMINGHAM: CITYPARK4BRUM KAMPÁNY

A város központjában, Digbeth-ben (Birmingham központi negyede) a város vezetése 14 hektáros területről távolítja el a kereskedelmi egységeket az állami tulajdonú telkekről. A terület Birmingham utolsó olyan központi egysége, mely köztulajdonban van és egyben a város szívében található. A helyi lakosok petíciót indítottak CityPark4Brum néven, hogy a helyi vezetés ne értékesítse a területet, hanem egy közparkot alakítson ki rajta. A kampány azzal érvel, hogy a világvárosok többségében még a központi területen is van nagyobb közpark. Ismert példa New Yorkban a Central Park, amit sokszor és sokan citáltak az elmúlt bő másfélszáz év alatt. A parkot 1998 óta a „Central Park Conservancy” non-profit, PPP társaság menedzseli, és ma évente egymilliárd dollár bevételt generál közvetetten a helyi gazdaságnak.³¹

Birmingham az Egyesült Királyság második legnagyobb városa, így itt is nagy szükség lenne egy központi elhelyezkedésű, nagy méretű közparkra, ami alkalmas a különféle rekreációs igények kiszolgálására. A lakossági összefogás és kampány célja, hogy (7. ábra) a központban a város által felszabadí-

³⁰ <https://www.ag-festung-koeln.de/index.php>

³¹ <https://www.business-live.co.uk/news/regional-affairs/new-york-style-public-park-15827655>

new buildings and functions. These developments reduce the value of the park as a recreational area and as a biologically active surface. In today's urban planning, the population is becoming more and more active in shaping the future of cities, with increasing pressure on city leadership, along the lines of the need for and the principle of green-city movement, livelihood, quality green, and open spaces. In the study, we show two examples of truly exemplary public park development similar to Tabán.

COLOGNE: GREEN NETWORK OF THE SKULPTUREN PARK

The location of the park (Figure 6) and its current design are very similar

to Tabán's, although it was not originally a construction site. The public park north of the city center is located at the junction of several busy routes. The Sculpture Park and the surrounding landscapes are part of a 20-hectare green grid; the roads are delimiting it into five parts, physically separating each green surface unit. The complex, multi-level traffic intersections represent a sharp line between green network elements. The green network, famous for its sculptural park, is the northern closure of the inner urban green ring. The walkway leads alongside the sculptural specialties between the two entrances of Sculpture Park. Fort X is located in the eastern part of the park complex, Prussian Emperor III. William Frederick built it between 1816 and 1825. After the

6. ábra/fig.: Demarcation of the surveyed area of Skulpturen Park and its surrounding areas. The parts of the park are divided by roads, overpasses and railway tracks

tott fejlesztési területen alakítsanak ki egy nagy méretű, az eredeti épületkomplexum alaprajzához igazodó, háromágú közparkot, melyet új irodaépületek, lakóházak és egyéb intézmények vesznek körül. Az épületek magasságukkal és méretükkel is arányos térfalat képeznek a rehabilitált területen. A park közepén vízarchitektúra elhelyezését javasolja a koncepció, mely a park ágainak közepén kifut egészen a park széléig.³²

A város vezetése által 2016-ban készített koncepció (8. ábra) elsősorban épületeket tartalmaz, valamint burkolt városi tereket a tömbök között. A városi szövetbe illeszkedő tömbök a délnyugati területen lakóépületekkel, míg az északkeleti területen vegyes funkciójú épületekkel, bevásárlóközpontokkal és sportszarnokokkal épülhetnek be. A lakóházak keretes beépítésűek, belső udvarokkal, jellemzően 5-8 szinttel. Egy 42 szintes toronyház lehet az új városnegyed súlypontja.

A városi lakosság Birminghamben petíciót indított a város terveivel szemben, az új, belvárosi közparkot követelve. A kampányt a város vezetése nagyon is komolyan vette, és elkezdett együttműködni a szervezettel, hogy közös megegyezés alapján rehabilitálják a város központját.³³ Itt tehát a hatá-

rozott lakossági fellépés, a rekreációs igények erős és tervi szinten is kidolgozott artikulálása meghallgatásra talált.

A TABÁN FEJLESZTÉSE AZ UTÓBBI ÉVTIZEDEKBEN

A Tabán "városiasabb" hasznosítása és a főváros által az 1930-as évek környékén megálmodott fürdőváros koncepciója időről időre újra visszatért, de csupán a Rác fürdő szállodával való bővítése és az Oxygen Wellness Naphegy valósult meg. A Rác fürdő és szálloda 2011-re készült el, de az épületet jogi viták miatt azóta sem adták át a nagyközönségnek. Az Oxygen Wellness sportközpont a Hegyalja út mentén, a Czákó utcai sportközpont alatt, a terepbe illeszkedve épült fel 2010-ben. A sportlétesítmény tulajdonosa a Budavári Önkormányzat, az építkezés költségét álló cég 25+15 évre kapta meg a centrum hasznosítását. Az épület 2013-ban sport és szabadidős kategóriában nívódíjban részesült.

MAI ÁLLAPOT

A budai térség zöldfelületi ellátottsága viszonylag kedvező, így a parkokat

³² <https://www.citypark4brum.com/our-plans>

³³ Birmingham City Council: *The Birmingham Smithfield Masterplan*, 2016.

fortress's military significance ceased, a rose garden was built around it, which still attracts visitors.³⁰ The nearly 20 hectares of the green network is crossed by three roads altogether. In the middle of the park system, there is a huge swimming pool, which attracts more visitors to the park and its surroundings. For the sake of pedestrian traffic, a pedestrian bridge was built between two parts of the park, because of the high traffic, no zebra could be built.

The conflict between the green spaces and the elements of the transport network is a characteristic metropolitan problem. Cologne, however, is a good example of the priority of well-functioning green network connections. In Cologne, it is not only the pedestrian zebras that connect the separated parts of the park, but the pedestrian traffic can pass through the pedestrian bridge over the busy sections of the roads.

BIRMINGHAM: CITYPARK4BRUM CAMPAIGN

In the city center of Digbeth (Central District of Birmingham), city management removes commercial units from state-owned land on 14 hectares. The area is Birmingham's last central unit, which is publicly owned and located in the heart of the city. Local residents have launched a petition called CityPark4Brum to prevent local management from selling the area but to build a public park. The campaign argues that most metropolitan areas have a large public park located in a central area. A well-known example is Central Park in New York which has been quoted many times by many over the past one and a

half hundred years. The park has been managed by "Central Park Conservancy" since 1998, a PPP company, and today generates one billion dollars of revenue per year indirectly to the local economy.³¹

Birmingham is the second-largest city in the United Kingdom, so there would be a great need for a centrally located, large public park that can cater for a variety of recreational needs. The goal of the pedestrian collaboration and campaign (Figure 7) is to build in the center a large, three-dimensional public park that is surrounded by the ground plan of the original building complex, surrounded by new office buildings, dwellings, and other institutions. Buildings with their height and size create a street wall that is proportional to the rehabilitated area. In the middle of the park, the concept of water architecture is suggested, which would run out of the park's branches to the edge of the park.³²

The concept developed in 2016 by the city management (Figure 8) primarily includes buildings and forms covered urban spaces between the blocks. The blocks that fit into the urban structure are divided into two main units: residential buildings in the southwest, while buildings in the northeast would be a mixture of shopping centers and sports halls. The residential buildings would be framed by a built-in courtyard, typically 5-8 storeys, and a 42-storey high-rise would be in the balance of the new district.³³

The locals in Birmingham launched a petition against the city's plans, demanding a new downtown public park. The campaign was taken very seriously by the city management and began to work with the organization

³⁰ <https://www.ag-festung-koeln.de/index.php>

³¹ <https://www.business-live.co.uk/news/regional-affairs/new-york-style-public-park-15827655>

³² <https://www.citypark4brum.com/our-plans>

³³ Birmingham City Council: *The Birmingham Smithfield Masterplan*, 2016.

leginkább a környékbeliek használják. Nincs ez másképp a Tabán esetében sem, bár méreténél és fekvésénél fogva kisebb mértékű turisztikai igények kiszolgálására is alkalmas lenne. A park rekreációs használatát a forgalmas közúthálózat rontja, a hírhoz kapcsolódó külön szintű út szét is szabdalja parkrendszerét. A Döbrentei tér elterpeszkedő közlekedési csomópontja és a közúti és villamospályák vonalas hálózata erősen rontja a gyalogos átjárhatóságot és a Duna-parttal való vizuális és fizikai kapcsolatot.

A parkrészek ugyan nagyrészt rendezett képet mutatnak, azonban a növényállomány és a berendezések rossz állapotúak, a megfelelő fenntartás hiánya nagyon érzékelhető. A Krisztina körút és Hegyalja út közti zöldterület funkciószegény és kevés a pad is. A Krisztina körút mentén található edzőpark és sportpályakomplexum periférikus, a park szempontjából pedig idegen, erősen korlátozott közhasználatra alkalmas sziget. A Gellért-hegy oldalában fekvő parkrésztől páratlan kilátás nyílik a Budai Várra,

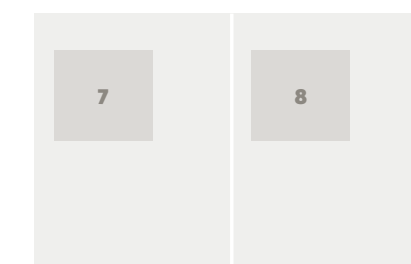
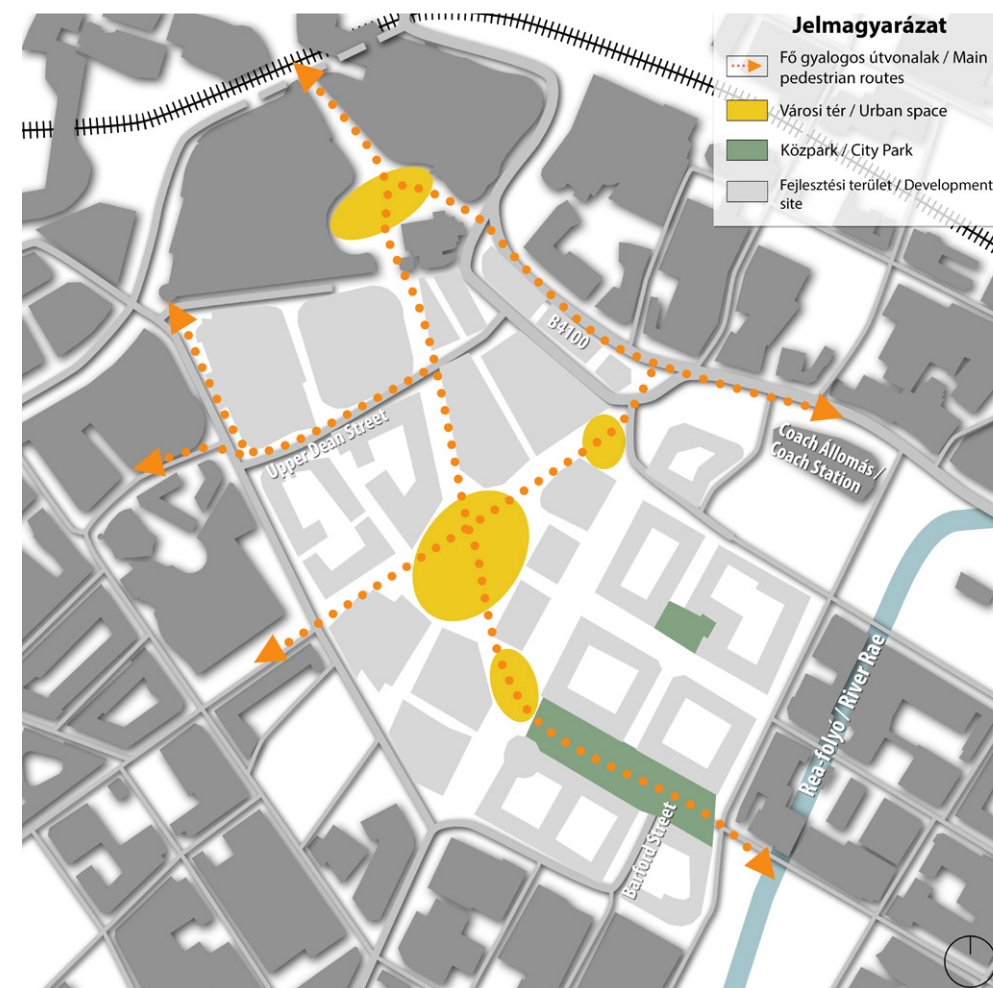
a gyalogos kapcsolatok és a fenntartás hiányosságai miatt azonban ennek a területnek is kicsi a rekreációs értéke.

HATÁLYOS TERVEK, VÉDETTSÉGEK

Az I. kerület 2015-ben elkészült településfejlesztési koncepciója fontos célként emeli ki a Világörökség részét képező Duna-part látképének erősebb hangsúlyát, továbbá a Gellért-hegy-Tabán-Vérmező parkvonalat minőségi fejlesztését. Kihívást jelent a kerület számára az épített és természeti értékek világörökségi védettséghez méltó bemutatása is, s ennek érdekében egységes arculat kidolgozását tartják szükségesnek. Kulcsfontosságú a Citadellának a Döbrentei tér felől való feltárása, ami mind a Tabánnak, mind a hídfő térségének új funkciót adhat.³⁴

A fővárosi településszerkezeti terv a vizsgált terület nagy részét közkert, közpark (Zkp) illetve városi park (Zvp) területfelhasználási egységbe sorolja.

34 Budapest I. Kerület Budavári Önkormányzat Településfejlesztési Koncepciója

7. ábra/fig.:
A Birmingham központjában lévő fejlesztési terület kialakítása a lakosság elképzelései szerint / The design of the development area in central Birmingham according to the ideas of the population

8. ábra/fig.:
Birmingham vezetősége és a befektetők által elképzelt beépítési terve a város központjára / Birmingham's management and the investor-centered construction plan for the city center

to rehabilitate the city center by mutual agreement. Here, the articulation of strong public action and the need for recreational needs at the level of the plan has been audited.

DEVELOPMENTS OF THE TABÁN IN RECENT DECADES

The "urban" utilization of Tabán and the concept of a spa town dreamed by the capital around the 1930s have come back from time to time, but only the expansion of the Rác Bath Hotel and the Oxygen Wellness Naphegy have been realized. The Rác fürdő (Rác Bath) and the hotel was completed by 2011, but the building has not been transferred to the public since because of legal disputes.

The Oxygen Wellness Sports Center was built in 2010 by the Hegyalja út (Foothill Road), under the Czakó utca (Czakó Street) Sports Center. The owner of the sports facility is the Municipality of Budavár, the company,

which has the cost of construction, got the utilization of the center for 25 + 15 years. In 2013, the building received a prize in sport and leisure.

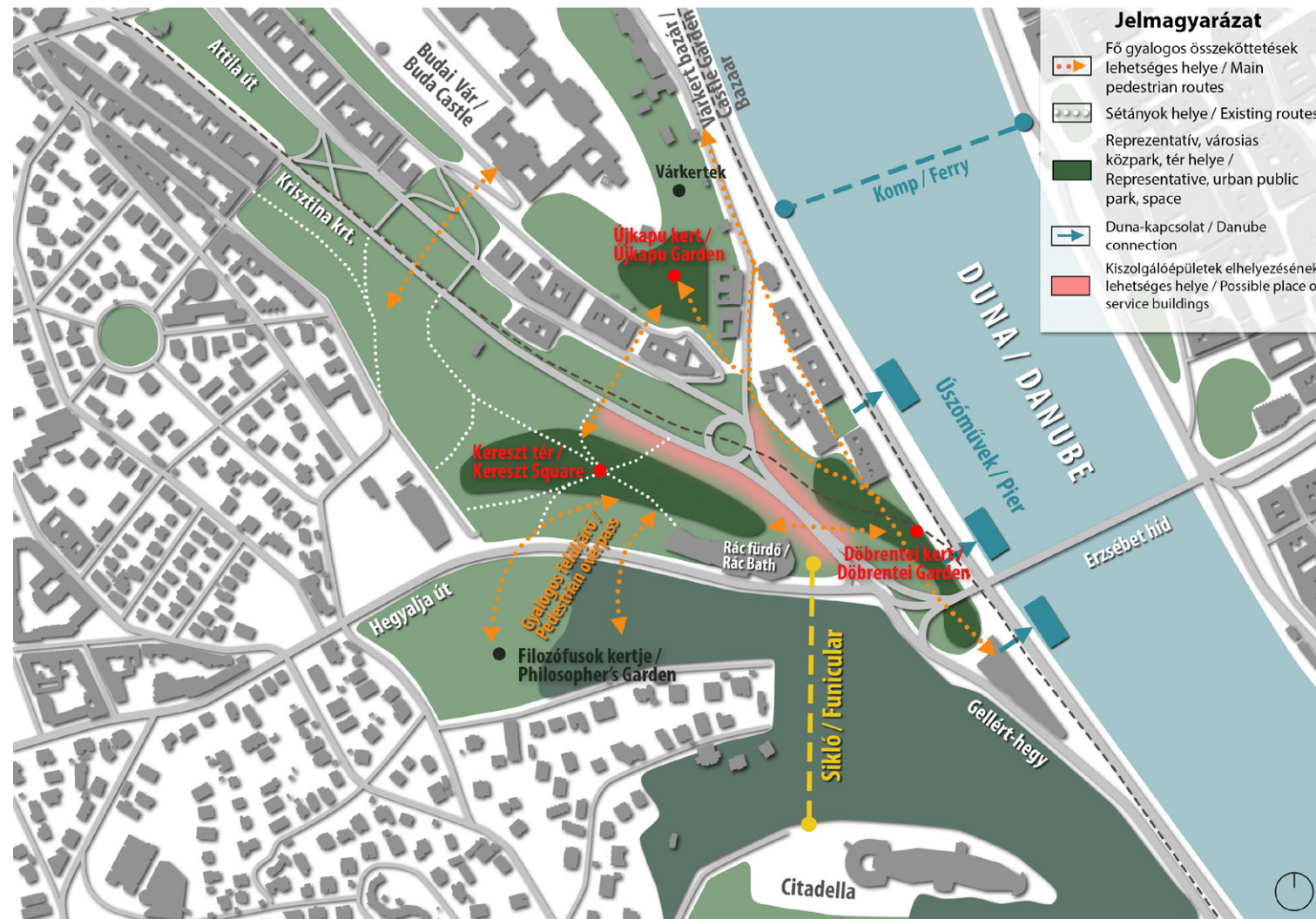
TODAY'S STATE

The green area of the Buda region is relatively favorable, so the parks are mostly used by the surrounding residents. This is no different in the case of Tabán, which, due to its size and location, would also be suitable for serving smaller tourist needs. The park's recreational use is worsened by the busy road network, and the park system is separated by a multi-level one, connected to the bridge. Döbrentei tér (Döbrentei Square's) widening transport hub and the linear network of roads and trams severely weaken pedestrian connectivity and the visual and physical link to the Duna (Danube).

Although most of the park islands look arranged, the plants and equipment

9. ábra/fig.:
A vizsgálatok és kutatások alapján készített, javaslatokat összefoglaló ábra /

The summary of suggestions made on the basis of studies and research

Beépítésre szánt terület kevés van a Tabán területén. A Rác fürdő telke és a Tabáni Tenisz Center területe vegyes intézményi terület, az Oxigén Wellness és a mögötte fekvő sportterületek rekreációs területek. A szerkezeti terv tartalmazza az Erzsébet hídon át közlekedő, régi-új, tervezett villamosvonalat is, melyet a Krisztina körúti vonallal kapcsol össze. A helyi szabályozási terv pedig tartalmazza a Gellért-hegyi sikló nyomvonalát is.

A Tabánt számos védettség érinti, így például a terület szinte egésze világörökségi helyszín. Számos műemlék is található itt, mint a Rác fürdő, a Citadella, a Szent Katalin templom, vagy maga a rakpart területe. A Gellért-hegy lábánál és a Gellért-hegy Duna felé eső részén ex lege védett barlangok és források talál-

hatóak. Majd az egész terület országos jelentőségű tájképvédelmi terület.

ÚJABB ELKÉPZELÉSEK

Az időről időre felbukkanó, a terület komolyabb beépítésével foglalkozó koncepciók eddig rendre elháltak, a zöldfelületek szerepe pedig a város folyamatos beépülése során mindinkább felértékelődött. A terület kiváló adottságai és a más városi közparkokéhoz képest szerényebb kihasználtsága azonban még mindig újabb elképzeléseket hív életre.

A Döbrentei tér térségét a Citadellával összekötő sikló ötlete nem éppen új keletű elképzelés, de az elmúlt években ismét napirendre került és a közeljövőben megvalósulni is látszik. A pro-

are in poor condition, the lack of proper maintenance is very noticeable. The green space between Krisztina körút (Christina Boulevard) and Hegyalja út (Foothill Street) is poor; also there are not enough benches. The Training Park and sports complex on the Krisztina körút (Christina Boulevard) is peripheral from the park's point of view, and the park acts as an alien and highly restricted island. The Gellért-hegy (Gellért Hill) side of the park offers an unparalleled view of the Budai Vár (Buda Castle), due to the lack of pedestrian links and maintenance, this area has a small recreational value.

CURRENT PLANS, PROTECTIONS

The settlement development concept of District I. was completed in 2015, highlights the stronger emphasis of the view of the bank of the Danube as part of the World Heritage, also the improvement of the quality of the Gellért-hegy (Gellért Hill) - Tabán - Vörösmarty Park Line. It is also a challenge for the district to present its built, and natural values worthy of world heritage protection, and to this end, it is considered necessary to develop a unified image. The key issue is to provide Citadella with a Döbrentei tér (Döbrentei Square) based approach, which could provide a new function for both Tabán and the bridgehead.³⁴

The settlement structure plan of the capital classifies most of the examined area into land-use units of public gardens, public parks (Zkp) and city parks (Zvp). The area to be built is scarce in the area of Tabán: The area of the Rác fürdő (Rác Bath) and the Tabán Tennis Center is a mixed institutional area, Oxygen Wellness and the sports areas behind it are for recreation. The structural plan also includes the planned tram line from Újpalota to the Erzsébet híd (Elizabeth Bridge), which is connected to Krisztina körút

(Christina Boulevard). The local regulatory plan also includes the Gellért-hegy (Gellért Hill) funicular trail.

The Tabán is affected by a number of defenses, such as almost all of the area is a World Heritage Site. There are also many monuments, such as the Rác fürdő (Rác Bath), the Citadella, the Church of St. Catherine, or the quay itself. At the foot of the Gellért-hegy (Gellért Hill) and in the part of the Gellért-hegy (Gellért Hill) towards the Duna (Danube), ex lege protected caves and springs can be found. Almost the whole area is a landscape conservation area of national importance.

NEW IDEAS

From time to time, the concepts of more serious integration of the area have died so far, and the role of green spaces in the continuous integration of the city has become more and more valuable. The outstanding features of the area compared to other underused urban public parks are still calling new ideas to life.

The idea of a funicular linking the area of Döbrentei tér (Döbrentei Square) with Citadella is not just a new idea, but has been on the agenda again in recent years and will be realized in the near future. One of the main goals of the project is to relieve the Gellért-hegy (Gellért Hill) from bus traffic, which is currently a heavy burden on the environment. Based on the regulatory plan, the shuttle would be launched from the Rác fürdő (Rác Bath) and connected straight to the Citadella Lookout where it cuts the least number of trees. The funicular will pass through the lower section of the tunnel and come to the surface at Orom utca (Orom Street). Bus terminals and smaller commercial units are also located near the terminal at the spa. With the construction of the funicular and the bus parking lot, the

34 Urban development concept by the Municipality of Budapest District I. Buda Castle

jekt egyik kiemelt célja a Gellért-hegy buszforgalomtól való mentesítése, mely a környezetre jelenleg nagy terhelést ró. A szabályozási terv alapján a siklót a Rác fürdő mellől indítják, és nyílegyenesen kötik össze a Citadella kilátóval ott, ahol az a legkevesebb fa kivágásával jár. A sikló az alsó szakaszon alagútban fog haladni és az Orom utcánál jön a felszínre. A fürdőnél lévő végállomás közelében buszparkoló és kisebb kereskedelmi egységek létesítését is vizsgálják. A sikló és a buszparkoló megépülésével azonban a Döbrentei tér amúgy is terhelt csomópontjának gyalogos és buszforgalma is jócskán megnövekszik. A Citadella turisztikai vonzerejének növelése érdekében felmerült egy, a pesti rakpart-Budai Vár-Citadella útvonalon közlekedő libegő építése is, de a világörökségi látképet jelentősen befolyásoló hatása miatt a tervezés nem folytatódott. Hasonlóképp elhalt egy új, gyalogos Duna híd építésének – világörökségi és műszaki szempontok miatt irreális – ötlete is az Erzsébet és a Lánchíd között.

A terület elsősorban turisztikai célú hasznosítására épített a Szeretem Budapestet mozgalom, amikor 22 tabáni borospince "visszaépítésével" állt elő.³⁵ A beruházás a komolyabb tervezést megelőzően, már csírájában elhalt a lakosság nagymértékű tiltakozása miatt.

Érdemes kitérni még a 2015-ös Várostervezési Napokra is, ahol a téma a pesti belvárost a Budai Várral összekötő "természetes folyosó" kialakítása volt. A workshop kapcsán számos példaértékű koncepció készült, melyek a területet az autók helyett az embereknek kívánják visszaadni. A csapatok foglalkoztak az Erzsébet híd budai hídfőjének átalakításával, a közlekedési kapcsolatok újragondolásával és a zöld-

felületek rendezésével is. Az Erzsébet híd jelenleg 6 sávját a legtöbb terv mindössze 4-re csökkentette, így pedig nagyobb tér maradt a gyalogos és kerékpáros igények kielégítésére. A felhajtók egyszerűsítésével több változat is a nagyobb összefüggő zöldterületek kialakítását célozta meg. Néhány csapat javasolta a jelenlegi buszok helyett új villamosvonalak kialakítását is, a merészebbek pedig a rakpart teljes gyalogos övezetté alakításával, egy "Duna-korzó" megvalósításával számoltak.

JAVASLAT

A Tabán jelenlegi rekreációs kínálata és feltártsága viszonylag szerény, állapota világörökségi helyszínhez méltatlan. A park intenzívebb használatára és rekreációs értékének javulására a Várkert Bazár közelmúltban történt felújítása sem volt jelentősebb hatással, noha a terület közelsége ezt indokolhatná. A park vonzerejének gazdagításához legfontosabb a környező területekkel való megfelelő kapcsolat megteremtése, a funkciógazdagítás és a vonzó kialakítás lehet. Főbb javaslatainkat a 9. ábra tartalmazza.

A terület egyik legnagyobb problémáját a közlekedési rendszer okozza, amely szétdarabolja, és nehezen átjárhatóvá teszi a tabáni zöldfelületeket. Szükséges a közlekedési rendszer teljes felülvizsgálata, akár az Erzsébet-híd lejárórendszerének felszámolásával. A lejárók elbontásával a Duna menti sávban egy összefüggő, használható zöldterület alakulhat ki. A Hegyalja út és a Krisztina körút által elvágtatott parkrészek közötti intenzívebb kapcsolat megteremtése, akár a Várral való összekö-

35 A projekt leírása szerint a 22, egyenként 100 m²-es pince a magyar borvidékeket, és azok borait kívánta bemutatni.

pedestrian and bus traffic of the already encumbered junction of the Döbrentei tér (Döbrentei Square) is much larger. In order to increase the tourist attraction of the Citadella, the construction of a chairlift on the Pest quay – Budai Vár (Buda Castle) – Citadella route has arisen, but the planning did not continue due to its significant influence on the world heritage. Likewise, the idea of building a new pedestrian Danube bridge between Erzsébet híd (Elizabeth Bridge) and Lánchíd (Chain Bridge) – unrealistic for world heritage and technical reasons – was also lost.

The I Love Budapest movement was primarily based on the purposes of tourism when it came up with the idea of "rebuilding" 22 wine cellars.³⁵ The investment had already died in the germ before the major planning, due to the massive protest of the population.

Also worth mentioning the 2015 City Planning Days, where the theme was the creation of a "natural corridor" connecting the city center of Pest with the Budai Vár (Buda Castle). In connection with the workshop, several exemplary concepts have been developed that would return the area to people instead of cars. The teams were involved in the transformation of the bridgehead of the Erzsébet híd (Elizabeth Bridge), the rethinking of transport links and the organization of green spaces. Most of the plans have reduced the 6 lanes of the Erzsébet híd (Elizabeth Bridge) to 4, leaving more space for pedestrians and cyclists. With the simplification of ramps, several versions have designed to create larger, coherent green spaces. Some teams suggested the creation of new tram lines instead of the current buses, and

the bolder ones were counting the wharf as a full pedestrian zone, with the implementation of a "Danube Ridge".

SUGGESTIONS

Tabán's current recreational offerings and exhibitions are relatively modest, and his status as a World Heritage Site is unworthy. Recent renovations of the Várkert Bazár (Castle Garden Bazaar) have not had any significant impact on the use of the park and the improvement of its recreational value, although the proximity of the area could justify it. To enrich the attraction of the park, the most important thing is to create the right connection with the surrounding areas, to enrich its function and to make it more attractive. Our main recommendations are shown in Figure 9.

One of the biggest problems in the area is caused by the transport system, which splits and makes it difficult to penetrate the green areas of the Tabán. It is necessary to complete the review of the transport system, even by eliminating the exit system of the Erzsébet híd (Elizabeth Bridge). Dismantling the outlets in the Duna (Danube) lane would create a coherent, usable green space. It would be desirable to establish a more intense relationship between the parts cut off by Hegyalja út (Foothill Road) and Krisztina körút (Christina Boulevard), or even to connect it with the Castle. The pedestrian bridge of the presented Sculpture Park can serve as a good example; a similar structure at the Hegyalja út (Foothill Road) could connect the two parts of the park. Instead of building a standalone pedestrian and cycling bridge, the redesigning

35 The 22 wine cellars of 100 m² each wanted to show the Hungarian wine regions and their wines.

tése is kívánatos lenne. Jó példaként említhető a kölni Skulpturen Park gyalogos hídja, melyhez hasonló szerkezet Hegyalja út feletti elhelyezése vizsgálható lehet, így jobban összekapcsolható lenne a két parkrész. Önálló gyalogos és kerékpáros híd építése helyett a meglévő hidak gyalogos- és kerékpárosbarát kialakítása, időszakosan teljes gyalogos használatára életsejtelőbb megoldást jelent. Érdemes lenne vizsgálni a két partszakasz között nagyobb gyakorisággal működő vízitaxik, BKK hajójáratok üzembe helyezését. A városi ember és a víz kapcsolatának igényét speciálisan kialakított úszóművek, az alsórakpart felé nyúló építmények elhelyezésével is ki lehet elégíteni. Kíváló, követendő példákat láthatunk erre a Rak-Park és a Duna-Buda tervpályázatok kapcsán is.

A bemutatott újabb elképzelések tapasztalataiból is jól látható, hogy a területen szükséges fokozott figyelemmel lenni a helyi lakosság igényeire. A terület adottságait és az elmúlt évek beruházásait figyelembe véve a turizmus szerepe sem hagyható figyelmen kívül. Az ilyen jellegű beavatkozásokkal párhuzamosan azonban a helyi lakosság igényeit is ki kell elégíteni, hogy elkerüljük a terület csupán turisták által látogatott "skanzenné" válását. Javasolt a jelenleg elzártan működő Tenisz Center közcélú funkcióval való ellátása és a park életébe való intenzívebb bekapcsolása. A terület funkciógazdagítását kizárólag a kialakult zöldfelülettel összhangban, minimális területi igénybevétel mellett szabad megvalósítani, hiszen a Tabán városon belüli természeti jellege adja a terület igazi értékét, különlegességét. Ezzel összhangban kiszolgálóépületek és nagyobb forgalmat generáló funkciók elhelyezését elsősorban az utak mentén javasoljuk.

A park intenzívebb használatához a zöldfelületek vonzóbb kialakítása, új utcabútorok elhelyezése is nagyban hozzá tudna járulni. A Rác fürdő és a Krisztina körút közelében javasolt reprezentatívabb kiültetések megvalósítása, mely a park belsőbb részeibe vonzza a látogatókat. A történelmi múlt emlékeztető, méltó, kortárs reflexió lehet a Tabán utcarendszerének burkolati kialakítással, utcabútorokkal, kiültetésekkel való megidézése a park egy részén.

A Tabán a budai zöldtengely egy igen jelentős eleme, melynek megtartása és fejlesztése mind a humán egészség, mind pedig a környezetkondicionálás érdekében elengedhetetlen. A zöldfelületek elsősorban biológiai aktivitással és tájépítészeti karakterükkel teremtenek igazi értéket, így jelentőségüket felmérni és fejlesztési lehetőségeiket meghatározni nem lehet pusztán pénzübeli haszon alapján, habár a zöldben való rekreáció egészségjavító, egészségmegtartó hatása akár pénzben is kifejezhető lenne. Az ökoszisztéma-szolgáltatásokon túl a tabáni park a késő modern korszak egyik emblemikus kertépítészeti alkotása is, vonzerejének emelése, értékéhez méltó fenntartása ezért is különösen fontos feladat.

Az elmúlt 100 év grandiózus fejlesztési elképzelései jól példázják a zöldfelületekhez való általános hozzáállást, de épp a Tabán történetének végkifejlete mutatja azt is, hogy olykor mégis sikerül a pusztán gazdasági haszon helyett a zöldfelületeket értékükön kezelni. ©

of the existing bridges as cycling-friendly and closing them periodically for full pedestrian use is a more lifelike solution. It would also be worth examining the introduction of water taxis, BKK boats, which operate more frequently between the two shores. The need for a connection between the urban man and the water could be met by the placement of specially designed floats, and the construction of structures stretching towards the lower shore. We can see excellent examples to follow in connection with the Rak-Park and Duna-Buda design competitions.

It is also clear from the experience of the new ideas presented that there is a need to pay more attention to the needs of the local population in the area. Considering the characteristics of the area and the investments of the past years, the role of tourism cannot be ignored either. However, in parallel with such interventions, the needs of the local population must also be met to avoid becoming a "Skansen" visited by tourists alone. It is recommended that the Tennis Center, which is currently closed, be provided with a public function and involved in the park. The enrichment of the area can only be realized in accordance with the developed green space, with only a small amount of space, since the natural nature of Tabán within the city gives the real value and is a specialty of the area. In line with this, the placement of serving buildings and more traffic generating functions is primarily recommended along roads.

For more intensive use of the park, more attractive design of green surfaces and the placement of new street furniture could make a big contribution. It is recommended to implement

more representative plantings near Rác Bath and Krisztina körút (Christina Boulevard), which attracts visitors to the inner parts of the park. A remarkable reminder, contemporary reflection of the historical past can be summoned by recreating the old Tabán's street system with pavements, street furniture, and plantings in a part of the park.

The Tabán is a very important element of the green axis of Buda, the preservation and development of which is essential for both human health and environmental conditioning. Green surfaces primarily produce their true value with their biological activity and landscape architecture, so they cannot assess their significance and determine their development potential on the basis of purely financial benefits, although the health-improving and health-preserving effect of recreation in green could even be expressed in money. Beyond ecosystem services, the Tabán Park is also one of the emblematic garden architecture works of the late modern era, raising its attractiveness and maintaining it worthy of its value is, therefore, a particularly important task.

The grandiose development ideas of the past 100 years are a good example of the general attitude towards green surfaces, but the outcome of Tabán's developments show, that sometimes green areas are treated as parks instead of the mere economic view. ©